

Oppdragsrapport nr. 1-2001

Christian Poppe

BETALINGSPROBLEMER 1999 - 2000

SIFO

© SIFO 2005
Oppdragsrapport nr. 1-2001

STATENS INSTITUTT FOR FORBRUKSFORSKNING
Sandakerveien 24 C, Bygg B
Postboks 4682 Nydalen
0405 Oslo
www.sifo.no

Det må ikke kopieres fra denne rapporten i strid med åndsverksloven. Rapporten er lagt ut på internett for lesing på skjerm og utskrift til eget bruk. Enhver eksemplarframstilling og tilgjengeliggjøring utover dette må avtales med SIFO. Utnyttelse i strid med lov eller avtale, medfører erstatningsansvar.

BETALINGSPROBLEMER

1999 – 2000

Av Christian Poppe
Forsker, Statens institutt for forbruksforskning

1. INNLEDNING

I kjølvannet av voksende gjeldsbyrder, renteoppgang, prisøkninger på bl.a. bensin og boliger, og forestående innstramminger over statsbudsjettet ble år 2000 et år hvor husholdningenes betalingsproblemer igjen ble satt på dagsorden. Diskusjonen er preget av stor bredde både når det gjelder typer av datakilder og aktører som deltar. For eksempel har inkassobransjen engasjert seg sterkt. Med utgangspunkt i 1.3 millioner nye inkassosaker og en vekstrate på 12% i første halvår 2000 anslås det at minst 150.000 nordmenn er i betalingsvansker.¹ Videre har Dine Penger gjennomført en spørreundersøkelse som bl.a. viser at 21% av alle boligkjøpere har en meget stram økonomi selv om de tøyer strikken og sparer inn på alt de kan. Man er derfor bekymret for hvilke konsekvenser dette kan få, spesielt blant boligkjøpere under 30 år hvor gjelden er høy i forhold til inntekten og hvor ca. 40% faktisk har negativ formue.² Høsten 1998 samlet også Sparebankforeningen inn et tallmateriale. Her framgår det bl.a. at som følge av den markante renteoppgangen som den gang fant sted tok over 220.000 husholdninger kontakt med bankene for å få endret sine nedbetalingsplaner.³ Knappe to år senere melder bl.a. Lånekassen for utdanning, Sparebank 1 Nord-Norge og Gjensidige-NOR om økende mislighold blant sine kunder. Eksempelvis gikk 43.100 studielån til inkasso i juni 2000.⁴

Utover dette har diskusjonen vært knyttet til tall fra forskningen. SIFO's analyse fra 1998 viser for eksempel at rundt 9% av norske husholdninger har tilbakevendende betalingsvansker — og det til tross for den markante oppgangen i norsk økonomi i årene forut for målingen.⁵ NOVA's undersøkelse, som legger en bredere problemdefinisjon til grunn, tyder på at mer enn 30% av husholdningene betalte en eller flere regninger for seint i 1997.⁶

I det foreliggende notatet legger vi fram nye resultater fra en spørreundersøkelse som ble gjennomført i perioden august – november 2000.⁷ Vi ser på både problemomfang, utvalgte forskjeller mellom husholdninger med og uten betalingsvansker, og hvilke regningstyper som har en tendens til å bli liggende når økonomien ikke strekker til. Vi gjennomfører imidlertid ingen årsaksanalyse. Innledningsvis er det dessuten grunn til å understreke at funnene må tolkes med en viss varsomhet siden antall problemhushold i datasettet er noe lavere enn vi ideelt sett hadde ønsket oss.

¹ Aftenposten nett 19.09.2000, VG-NETT 29.05.2000

² Dine Penger nr. 8 2000, VG Nett 19.10.2000

³ Sparebankforeningen (1998), Sparebankbladet 12–98 og Dagsavisen 23.10.98. Spørreundersøkelsen ble gjennomført av Norsk Gallup i september 1998.

⁴ VG-NETT 04.10.2000, NRK NETT 25.10.2000, Dagsrevyen uke 2-2001.

⁵ Poppe (1999a).

⁶ Gulbrandsen (1999: 19).

⁷ Post-enquêtten ble administrert av MMI på vegne av SIFO. Utvalget er representativt for Norges befolkning langs dimensjonene bosted, kjønn og alder. Personer med middels inntekt og utdanning er imidlertid noe underrepresentert. Undersøkelsen er finansiert av Barne- og familiedepartementet og SIFO.

Tabell 1: Ulike mål på betalingsproblemer. Prosent. (N). Høsten 2000.

I. Betalingsproblemer	II. Fordeling	III. Tilbakevendende betalings- problemer	IV. Tilbakevendende bet.prob 1999 – 2000
Aldri	67	90	92
Har forekommet	19		
Sjelden	5		
Av og til	8	10	8
Ofte	1		
Svært ofte	1		
Sum	100 (933)	100 (933)	100 (933)

PROBLEMOMFANGET

Siden siste halvdel av 1980-årene har SIFO forsket på betalingsproblemer blant norske hushold. Vi har gjennomgående lagt vekt på at et validt mål på problemomfanget må tilstrebe to hensyn. På den ene siden må definisjonen i så liten grad som mulig åpne for at tilfeller av forglemmelser, tilfeldigheter og andre temporære vanskeligheter inkluderes i problemgruppen. På den annen side må kriteriene for å bli definert inn i problemgruppen heller ikke være for strenge. Vi vet fra både norsk og internasjonal forskning at betalingsproblemer er en kumulativ prosess som ofte starter i det små. Vi vet også at det kan ta tid å arbeide seg ut av vanskelighetene. En god analyse forutsetter selvsagt at fenomenets mangfold ivaretas, noe som i sin tur gjør det nødvendig at både hushold som er på vei inn i økonomiske vanskeligheter og de som er på vei ut inkluderes i problemkategorien.

Tabell 1 ovenfor illustrerer hvordan vi har håndtert disse hensynene. I utgangspunktet har vi spurt et representativt utvalg om det *„hender at familien kommer opp i situasjoner hvor en ikke har penger til å betale regninger, avdrag som forfaller eller liknende ved absolutt siste forfall?”* Som et første skritt på veien til å skille ut temporære betalingsvansker legger vi altså til grunn at manglende innbetalinger skal skyldes pengemangel ved siste betalingsfrist. Tabellens kolonne I og II viser hvordan husholdningene fordeler seg på de seks svaralternativene vi har brukt. I neste omgang utnytter vi disse alternativenes hyppighetsgradering til å foreta ytterligere avgrensninger. Det enkle resonnementet som ligger bak er at dersom man med jevne og ujevne mellomrom ikke klarer å betale sine regninger pga. pengemangel er vanskelighetene neppe temporære. I kolonne III har vi gjort et definitorisk skille mellom de som svarer *„aldri”, „har forekommet”* og *„sjelden”* på den ene siden, og de som sier at vanskelighetene inntreffer *„av og til”, „ofte”* og *„svært ofte”* på den annen. Den sistnevnte gruppen — ca. 10% av husholdningene — kan m.a.o. sies å ha *„tilbakevendende betalingsproblemer”*. Selv om SIFO's tidligere målinger i 90-årene av forskjellige grunner ikke er direkte sammenliknbare, antyder resultatet likevel at problemomfanget har vært noe stigende de siste par årene.⁸

⁸ Jf. Poppe (1999a). Den foreliggende målingen er ikke sammenliknbar bakover i tid bl.a. fordi den er basert på post-enquête og ikke personlige intervjuer som tidligere. I tillegg bruker vi nå 6 svarkategorier og ikke 5 som tidligere.

Tabell 2: Noen egenskaper ved hushold med tilbakevendende betalingsproblemer. Prosent.. Høsten 2000.^{a)}

I.	II. Under 40 år	III. Låntakere	IV. Enslige	V. Enslige forsør- gere	VI. Langtids le- dighet	VII. Uforutsette utg. over kr. 10.000
Hushold m/ tilb.v. bet.problemer ^{b)}	67	93	33	14	14	30
Normal- befolkningen ^{c)}	42	79	18	5	2	18

^{a)} Alle differenser mellom hushold med og uten betalingsproblemer er sign. for $p < .01$. Unntaket er uforutsette utgifter og enslige forsørgere som er sign for $p < .04$. To-halet t-test.

^{b)} N = 73 ^{c)} N = 860

I kolonne IV i tabell 1 innføres enda et ekskluderende element, nemlig at betalingsproblemene sist må ha inntruffet i 1999 eller 2000. Igjen er det et svært enkelt resonnement som ligger bak: dersom det er lenge siden man ikke kunne betale sine regninger innen fristens utløp — for eksempel mer enn 20 måneder — er det grunn til å tro at man er utenfor faresonen og igjen befinner seg i en situasjon hvor man har kontroll over økonomien. Ifølge denne definisjonen har 8% av norske husholdninger tilbakevendende betalingsproblemer. I absolutte tall utgjør dette ca. 160.000 familier. Den videre analysen er basert på dette målet.

Tilnærmingen har to viktige implikasjoner. For det første er det ikke noe én-til-én forhold mellom det å falle i problemgruppen og vanskelighetenes alvorlighetsgrad. Tvert imot er det viktig å understreke at det er stor variasjon innen gruppen både når det gjelder problemenes tyngde og type. Dette vil da også reflekteres i analysene nedenfor. For det andre følger det av definisjonen at betalingsvansker også opptrer i det vi kan kalle normalbefolkningen, altså blant dem som faller utenfor problemgruppen. Selv om vi aldri kan være helt sikre dreier dette seg om vanskeligheter som vi stort sett mener er av forbigående karakter, enten fordi de ligger noe tilbake i tid eller fordi de inntreffer relativt sjelden.

OM Å VÆRE I BETALINGSVANSKER

Som gruppe betraktet har hushold med betalingsproblemer en del demografiske kjennetegn som ganske klart skiller dem fra befolkningen ellers. Noen av disse er gjengitt i tabell 2 ovenfor. I kolonne II og III ser vi at betalingsproblemer varierer med livsfase. Blant problemhusholdningene er det en overrepresentasjon av familier med hovedpersoner under 40 år. Dessuten er nesten alle låntakere, noe som indikerer at mange av dem befinner seg relativt tidlig i livsløpet når det gjelder boligetablering og investeringer i kapitalgoder og utdanning. Det indikerer også at vi står overfor husholdninger som deltar i markedsøkonomien, og som på minst ett tidspunkt er funnet kredittverdige av minst én kreditor. Videre ser vi i kolonne IV og V at enpersonhusholdninger og enslige forsørgere er overrepresentert i problemgruppen. Dette er i overensstemmelse med tidligere funn fra både norsk og utenlandsk forskning, og kan bl.a. knyttes til at deltakelse i den moderne økonomien ofte er tyngre når man er alene, enn når faste utgifter og virkninger av eventuell motgang kan deles med en partner.⁹

Tabellens to siste kolonner indikerer at problemhusholdningene i større omfang enn andre rammes av økonomisk sett dramatiske livsbegivenheter: 14% har i siste toårsperiode vært arbeidsløse i seks måneder eller mer, mens

⁹ Lunde (1990), Borgeraas (1992), Mirowsky & Ross (1999a), Sullivan et. al. (2000), Poppe (1999a).

Tabell 3: Noen egenskaper ved betalingsproblemsituasjonen. Prosent. (N). Høsten 2000.^{a)}

I.	II. Gjeldsproblemer 1999 – 2000	III. Bekymret for renteopp- gang	IV. Redusert levestandard siden 1997	V. Må droppe middag for å spare penger
Hushold m/ tilb.v. betalingsproblemer	45 (73)	82 (73)	30 (69)	44 (73)
Normalbefolkning	2 (860)	61 (839)	11 (849)	5 (853)

^{a)} Alle differenser mellom hushold med og uten betalingsproblemer er sign. for $p < .001$. Unntaket er levestandard, som er sign. for $p < .002$. To-halet t-test.

30% i samme tidsperiode har opplevd å få uforutsette utgifter på mer enn 10.000 kroner. De tilsvarende andelene for normalbefolkningen er hhv. 2% og 18%. Vanskelighetene med å håndtere hendelser av denne typen er generell. Utover langtidsledighet og uforutsette utgifter har vi også sett på begivenheter som sykdom og uførhet, skilsmisse og samlivsbrudd, overgang til pensjonstilværelse og arbeidsløshet av kortere varighet. Blant hushold med betalingsproblemer er det kun i overkant av $\frac{1}{3}$ som *ikke* har vært utsatt for én eller flere av disse, sammenliknet med i underkant av $\frac{2}{3}$ i normalbefolkningen.¹⁰ Både i Norge og andre land har livsbegivenheter blitt identifisert som sentrale, utløsende årsaker til økonomiske problemer.¹¹

Som gruppe betraktet skiller også hushold med betalingsproblemer seg markant fra normalbefolkningen langs en hel rekke viktige levekårsdimensjoner. Deres økonomiske vanskeligheter medfører dermed helt særegne — og til dels svært ugunstige — livsbetingelser og utfordringer. Et utvalg av disse er presentert i tabell 3 ovenfor. La oss begynne med å slå fast at både norsk og internasjonal forskning har dokumentert at betalingsvansker generelt og gjeldsproblemer spesielt er en traumatisk opplevelse for de fleste, og tungt å stri med i hverdagen. I tabellens kolonne II ser vi at 45% av problemhusholdningene sliter med å betale regninger som også omfatter krav fra banker og andre finansieringsinstitusjoner. Dette utgjør omtrent 4% av alle norske husholdninger, eller ca 80.000 familier. Vi legger samtidig merke til at også rundt 2% av normalbefolkningen rapporterer om pengemangel og påfølgende for sen innbetaling av renter og avdrag på lån i løpet av 1999 eller 2000, men uten at dette kan klassifiseres som et tilbakevendende problem.

Til disse tallene er det nødvendig å understreke at det bak denne fordelingen ligger problemsituasjoner av varierende karakter og alvorlighetsgrad — ikke bare slik det kommer til uttrykk i forskjellen mellom problemgruppen og andre husholdninger, men også innad blant dem som har betalingsproblemer som en tilbakevendende del av hverdagen. Satt på spissen er det neppe slik at alle står i like stor fare for å miste hus og hjem, selv om også slike tilfeller fanges av kategoriseringen. For det andre skal vi merke oss at når over 90% av problemhusholdningene har gjeld, og tross alt ”bare” 45% av dem misligholder sine gjeldsforpliktelser, tyder dette på at det skjer en mer eller mindre bevisst prioritering mellom regningstyper når økonomien ikke strekker til. Denne prioriteringsprosessen faller stort sett ut til bankenes fordel: husholdningene ser i det lengste ut til å unngå å misligholde gjeldsforpliktelser. Dette kommer vi mer tilbake til nedenfor.

Videre ser vi i kolonne III at frykt for renteoppgang er utbredt både i normalbefolkningen og blant dem som har tilbakevendende betalingsvansker. Det er likevel en signifikant høyere andel som deler denne bekymringen blant

¹⁰ Sign. for $p < .001$ kjikv.test.

¹¹ Ford (1988), Sullivan et. al. (2000), Huls et. al. (1994), Klingander (1995a), Borgeraas, Brøyn & Gudbergsson (1996), Reifner & Veit (1998), Poppe (1999a), Ford & Burrows (1999).

problemhusholdningene: 82% mot 61% ellers. Den relativt store turbulensen i kredittmarkedet siden sensommeren 1998 og de mange renteforhøyelsene i år 2000 gjør denne frykten høyst reell. De som allerede har problemer med gjeldsforpliktelsene er naturligvis opptatt av at tingenes tilstand ikke skal bli verre. Husholdninger, hvis pengemangel foreløpig ikke har ført dem på kant med banker og finansinstitusjoner, er på sin side bekymret for at markedsutviklingen skal påføre dem ytterligere utgiftsøkninger som på et senere tidspunkt vil kunne føre til mislighold av gjeld.

Tabellens kolonne IV omhandler husholdningenes materielle levestandard, definert som ”.. *det man kan kjøpe eller gjøre — bolig, møbler, teknisk utstyr (hvitevarer, brunevarer osv.), mat, bil, fritidssysler, ferier, reiser, osv.*”. Vi ser at 30% av problemhusholdningene rapporterer at levestandarden er blitt redusert siden 1997. Denne andelen er nesten 3 ganger så høy som i befolkningen ellers. For disse husholdningene er m.a.o. betalingsproblemene knyttet til mer omfattende prosesser hvor man faktisk sakker etter i velstandsutviklingen. Det er imidlertid vanskelig med utgangspunkt i de foreliggende data å si noe om på hvilke områder den nedadgående spiralen har slått inn sterkest, eller hvor stort fallet har vært.

Den femte og siste kolonnen gir likevel en pekepinn på hva redusert levestandard kan innebære. Her ser vi at 44% av de som melder om tilbakevendende betalingsproblemer innimellom må droppe middag for å spare penger. I utgangspunktet er dette som forventet: mat er en av de få budsjettpostene som husholdningene har fullt herredømme over, og derfor også umiddelbar frihet til å renonsere på. Dessuten er dette en helt konkret og nærmest privat handling som ingen utenforstående behøver å få innsyn i. Igjen må det understrekes at datamaterialet ikke gir grunnlag for å trekke presise slutninger omkring hvor omfattende eller alvorlig innsparingen på matbudsjettet er i de enkelte tilfeller. Men andelen som med jevne og ujevne mellomrom dropper middagen pga. pengemangel er likevel urovekkende høy.

Uroen knytter seg ikke minst til det faktum at fenomenet også figurerer som en sentral indikator i bl.a. engelske og norske fattigdomsstudier.¹² En norsk analyse fra første halvdel av 1980-årene viser for eksempel at 8% av den norske befolkningen ”*en sjelden gang*” eller ”*ofte*” lar være å spise varm middag pga. dårlig økonomi.¹³ Som det går fram av kolonne V i tabell 3 ovenfor finner vi — riktignok med en litt avvikende spørsmålsformulering og en annen innsamlingsmetode — at 5% av normalbefolkningen er i en tilsvarende situasjon i år 2000. Det må fastholdes at ingen av disse undersøkelsene gir grunnlag for å trekke noen slutninger om utbredt fattigdom. På den annen side kan det heller ikke utelukkes at det fins en del husholdninger som lever under svært trange økonomiske kår i velferdsstaten Norge. Dette inntrykket forsterkes av at sjansene for å la være å spise middag pga. pengemangel nesten 9-dobles når tilbakevendende betalingsvansker blir en del av hverdagen. Slik sett har betalingsproblemhusholdningene som gruppe betraktet ganske andre levekår enn normalbefolkningen. Det er derfor all grunn til å merke seg at en rekke internasjonale studier dokumenterer at husholdninger med vedvarende betalingsvansker ofte har et usunt kosthold som følge av innsparinger over matbudsjettet.¹⁴

¹² Townsend (1979), Mack & Lansley (1985), Stjernø (1985).

¹³ Stjernø (1985: 44 – 46). Respondentene fordeler seg på svarkategoriene slik: 3% ”*ofte*”, 5% ”*en sjelden gang*”, 91% ”*aldri*”.

¹⁴ Se for eksempel Kempson et. al. (1994), Dobson et. al. (1994), Dowler & Calvert (1995), Kempson (1996).

Tabell 4: Mislighold av ulike typer av regninger blant hushold med og uten tilbakevendende betalingsproblemer, i perioden 1999 – 2000. Prosent. (N). Høsten 2000. ^{a)}

Misligholdte regninger	Hushold m/ tilbakevendende betalingsproblemer (N = 73)	Normalbefolkningen (N = 860)
Boliglån	19	4
Studielån	29	4
Forbrukslån	27	3
Kredittkjøp	25	5
Kommunale avgifter	26	9
Husleie	37	4
Telefon	66	18
Forsikring	56	9
Elektrisitet/ oppvarming	71	15
Barnehage/ -park/ fritidshj.	14	4
Andre regninger	66	19
Bet.varsel, minst én type	68	13

^{a)} Alle forskjeller mellom hushold med og uten tilbakevendende betalingsproblemer er sign. for $p < .002$. Unntaket er barnehage som er sign for $p < .02$. To-halet t-test.

UBETALTE REGNINGER

Til slutt i dette notatet skal vi se nærmere på hvilke regninger som blir liggende når økonomien ikke strekker til. Tabell 4 ovenfor omfatter en liste på elleve ulike typer krav med tilhørende andeler innen hhv. betalingsproblemgruppen og normalbefolkningen som har unnlatt å innfri dem i tide. Fordelingen for hushold uten tilbakevendende betalingsvansker er svært lik den som ble rapportert i en tilsvarende studie fra 1997, dog med en mindre relativ økning for de fleste regningstyper.¹⁵ Generelt ser vi at betalingsproblemgruppen skiller seg markant ut fra befolkningen ellers, med inntil ni ganger så høy sjans for betalingsunntatelse for de enkelte av regningstypene.

Hvis vi begynner med gjeldsforpliktelsene, ser vi at andelen av mislighold varierer mellom 19% og 29% blant husholdninger med tilbakevendende betalingsproblemer. De tilsvarende andeler i normalbefolkningen varierer mellom 3% – 5%. Hovedmønsteret er at omfanget av mislighold er minst for boliglån og klart mer markant for

¹⁵ Gulbrandsen (1999)

studielån, forbrukslån og kredittlån, herunder kortgjeld. Dette er i tråd med hva som meldes fra inkassosektoren og lånekassen, og understreker det vi allerede har sagt om at husholdninger med betalingsproblemer åpenbart foretar mer eller mindre bevisste valg mellom regningstyper når økonomien ikke strekker til. Normalt er konsekvensene av å la være å betale kortgjelden eller studielånet mindre alvorlige enn å misligholde et boliglån, om ikke annet fordi de førstnevnte lånetypene ikke er sikret med pant i eiendom eller eiendeler.

At hushold foretar mer eller mindre bevisste prioriteringer når økonomien blir knapp, kommer enda tydeligere til syne når vi ser på de andre regningstypene. Her er andelene som ikke betaler i tide til dels vesentlig høyere enn hva tilfellet er med låneforpliktelsene. Det mest omfattende misligholdet skjer i tilknytning til el- og telefonregningene samt ”*andre regninger*”. Dette er kanskje de utgiftsposter som tross alt medfører minst ubehag når først galt er fatt. Det samme er antakeligvis tilfelle med kommunale avgifter. Noe annerledes forholder det seg nok med husleien: hvis den blir et vedvarende problem kan det til slutt ende med at man må flytte. Spesiell oppmerksomhet bør likevel vies forsikringsregningene. Internasjonal forskning peker på at dette er en utgiftspost som husholdningene, nærmest på linje med matbudsjettet, har fullt herredømme over, og som de derfor — riktignok med enkelte unntak — kan renonsere på relativt fritt. Og til forskjell fra innstramminger på mat får ikke manglende innbetalinger av forsikringspremier noen umiddelbar, konkret materiell konsekvens. Som et resultat er mange av dem som kanskje trenger forsikringer mest, underassurert — noe som i neste runde kan føre til en klar forverring av den økonomiske situasjonen hvis man rammes av for eksempel innbrudd eller en eller annen ulykke.¹⁶ Nå gir selvsagt ikke vårt datamateriale noe grunnlag for å hevde at utsatte sosiale grupper i Norge er underforsikret. Det er tross alt en forskjell på for sen innbetaling og oppsigelse av poliser. Vi mener likevel at omfanget av mislighold for denne typen regninger gir grunn til å være oppmerksom på muligheten.

Den siste regningstypen som er rapportert i tabellen er utgifter til barnehage, barnepark og fritidshjem. Her er omfanget av mislighold lavest. Dette er i tråd med resultater fra både norsk og utenlandsk forskning: de fleste prøver i det lengste å skjerme barna for økonomisk knapphet.¹⁷ Men i et slikt lys framstår det som relativt dramatisk at 14% av husholdninger med tilbakevendende betalingsproblemer likevel finner å måtte la denne utgiftsposten ligge til etter betalingsfristens utløp.

Til slutt kan vi merke oss at 68% i problemgruppen rapporterer at de har mottatt betalingsvarsel på minst én av de nevnte regningstypene fra enten kreditor, advokat eller inkassobyrå. Dette resultatet bør fortolkes med varsomhet. Mange respondenter har antakeligvis vanskeligheter med å oppfatte at man får et varsel, og eventuelt hvor alvorlig en slik påminnelse er. Dessuten må vi ta i betraktning at mange vil kvie seg for å gi fra seg opplysninger om dette, og at vi dermed kan stå overfor en underrapportering. En kanskje vel så illustrerende forskjell mellom husholdninger med og uten tilbakevendende betalingsproblemer er derfor at mens den førstnevnte gruppen i gjennomsnitt misligholder 4.4 regningstyper er det tilsvarende tallet for normalbefolkningen 0.9.¹⁸ Dette er nok en indikasjon på at levekårene i de to gruppene er meget forskjellige.

¹⁶ Ford (1988), Kempson et. al. (1994), Whyley et. al. (1998), Office of Fair Trading (1999), FSA (2000).

¹⁷ Kempson et. al. (1994), Wærstad (1994).

¹⁸ Forskjellen er signifikant for $p < .001$.

OPPSUMMERING

Hovedfunnene kan punktvis oppsummeres slik:

- ❖ Ca. 8% av norske husholdninger — eller om lag 160.000 familier — har hatt tilbakevendende betalingsproblemer i 1999 og 2000. Sammenliknet med andre definisjoner som er i bruk, er SIFO's kategorisering relativt snever. Underlagsmaterialet tyder på at problemomfanget kan ha økt noe siden 1998.
- ❖ Av disse har nesten halvparten — dvs. i underkant av 4% av alle husholdninger — slitt med gjeldsproblemer. Dette dreier seg om rundt 80.000 familier.
- ❖ I gruppen av hushold med tilbakevendende betalingsproblemer er det en overrepresentasjon av personer under 40 år, enslige, enslige forsørgere, låntakere og familier som er rammet av livsbegivenheter som langtidsledighet og uforutsette utgifter på kr. 10.000 eller mer.
- ❖ Selv om over 90% av husholdninger med varige betalingsproblemer har gjeld, er det "bare" 45% innen problemgruppen som misligholder sine låneforpliktelser. Dette tyder på at gjeld til banker og andre finansieringsinstitusjoner prioriteres høyt når økonomien blir for knapp. Over 80% av problemhusholdningene er imidlertid bekymret for ytterligere renteoppgang.
- ❖ 30% av hushold med tilbakevendende betalingsproblemer rapporterer om redusert levestandard siste tre år.
- ❖ 44% av hushold med tilbakevendende betalingsproblemer må innimellom droppe middagen for å spare penger.
- ❖ Mislighold er mest omfattende der hvor konsekvensene av manglende innbetalinger er minst. Eksempler på dette er el- og telefonregninger. Sammenliknet med disse regningstypene er mislighold av gjeldsforpliktelser klart mer beskjedent.
- ❖ Vi registrerer at over en tredjedel av hushold med tilbakevendende betalingsvansker betaler husleien for sent, og at over halvparten innen samme gruppe ikke betaler forsikringsregninger i tide. Dette er begge eksempler på utgiftsposter som kan medføre store konsekvenser hvis misligholdet vedvarer over lengre tidsrom.
- ❖ Hovedresultatet av analysene er at som gruppe betraktet lever hushold med tilbakevendende betalingsproblemer gjennomgående under ganske forskjellige — og til dels svært ugunstige — levekår sammenliknet med normalbefolkningen.

Litteratur

- Borgeraas, E. (1992): *Barnefamiliers Økonomiske Levekår. En Kvalitativ Studie*. København: Nordisk Ministerråd, Nord 1992:44.
- Borgeraas, E., J. Brøyn & S. B. Gudbergson (1996): *Levekår, Livskvalitet og Krefst – et Notat om Forebygging av Økonomiske Problemer som Følge av Krefst*. Oslo: SIFO arbeidsnotat nr. 11-1996.
- Dobson, B., A. Beardsworth, T. Keil & R. Walker (1994): *Diet, Choice and Poverty: Social, cultural and nutritional aspects of food consumption among low-income families*. Family Policy Studies Centre.
- Dowler, E. & C. Calvert (1995): *Nutrition and diet in lone-parent families in London*. Family Policy Studies Centre
- Ford, J. & R. Burrows (1999): *The Costs of Unsustainable Home Ownership in Britain*. *Journal of Social Policy*, vol. 28, 2, pp. 305 – 330. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ford, J. (1988): *The Indebted Society. Credit and default in the 1980s*. London & New York: Routledge.
- FSA (2000): *In or Out? Financial Exclusion: A Literature and Research Review*. London: Financial Service Authority, Consumer Research 3.
- Gulbrandsen, L. (1999): *Å Betale for Sent. Dårlig råd eller dårlig moral?*. Oslo: NOVA-rapport 3/99.
- Huls, N., H. Ackermann, L. Roseval, U. Reifner, B. Haane, N. Reich & J. N. KiesilTMinen (1994): *Overindebtedness of Consumers in the E.C. Member States: Facts and Search for Solutions*. Droit et Consommation XXIX, European Communities. Diegem: Kluwer Éditions Juridiques Belgique.
- Kempson, E. (1996): *Life on a Low Income*. York: JRF.
- Kempson, E., A. Bryson & K. Rowlingson (1994): *Hard Times? How Poor Families make Ends Meet*. London: Policy Studies Institute.
- Klingander, B. (1995a): *Hushållets Vardagsekonomi. En Explorativ Studie av Hushåll som Avtalt om Frivillig Skuldsanering*. Göteborg: Institutionen för Slöyd och Hushållsvetenskap, Universitetet i Göteborg.
- Lunde, T. K. (1990a): *Ny-fattigdommen i Norge: Betalingsproblemer i levekårsperspektiv*. Lysaker: SIFO-arbeidsrapport nr. 11-1990.
- Mack, J. & S. Lansley (1985): *Poor Britain*. London: George Allen & Unwin.
- Mirowsky, J. & C. E. Ross (1999a): *Economic Hardship Across the Life Course*. *American Sociological Review*, vol. 64, pp 548 – 569.
- Office of Free Trading (1999): *The Consumer Survey*. Re. No. OFT 255d. London: Office of Fair Trading.
- Poppe, C. (1999a): *Låneopptak og Betalingsproblemer. Husholdningenes Risiko-eksponering under Høykonjunkturen 1995-98*. Lysaker: SIFO arbeidsnotat nr. X-1999.
- Reifner, U. & S. Veith (1998): *Consumer Lending and Overindebtedness among German Households. Expert Report on the instructions of the DG XXIV of the European Commission*. Project no.: AO-2600/97/000120. Hamburg.
- Stjernø, S. (1985): *Den Moderne Fattigdommen. Om økonomisk knapphet og ydmykelse i 1980-årene*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Sullivan, A., E. Warren & J. L. Westbrook (2000): *The Fragile Middle Class. Americans in Debt*. New Haven & London: Yale University Press.
- Townsend, P. (1979), *Poverty in the United Kingdom : a survey of household resources and standards of living*. London : Allen Lane
- Whyley, C., J. McCormick & E. Kempson (1998): *Paying for Peace of Mind*. London: Policy Studies Institute.
- Wærstad, K. (1994): *Offentlig økonomisk rådgivning. En evaluering av prosjektet "Forbrukernes økonomiske rådgivningstjeneste*. SIFO-rapport 13-1994, Statens institutt for forbruksforskning. Lysaker.